

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамрокулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шохида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Ҳайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jaloliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

Ismanov Ibroxim Nabiyevich

MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH
TEXNIKASI 114-126

Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH 127-133

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING
MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI 134-143

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich

INNOVATSIYA VA IJTIMOYIY MADANIY RIVOJLANISH 144-154

Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna

FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI
SIFATIDA 155-162

Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich

ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYIY-
FALSAFIY ASOSLARI 163-168

Xalliyev Jasurbek Iskandarovich

OGAHY TARIXIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIY QATLAMGA
OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR 169-173

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi

AN'ANAVIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI 174-180

Осипова Агата Викторовна

СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ
УЧАЩИХСЯ 181-186

Ахмедова Азиза Комиловна

БАДИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИЙ-ФУНКЦИОНАЛ
ХУСУСИЯТЛАРИ 187-191

Кучкарова Ҳафиза

НЕМИС АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ 192-196

Комилова Муяссар Мавжудовна

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО
АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ 197-203

Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna

THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY 204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонович*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinovna

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna,
TDIU “Fundamental iqtisodiyot” kafedrası professorı, i.f.d.
E-mail: ndiliya@yandex.ru
Tel: +998909817787

Nurboyev Jaloliddin Mamadievich,
DTPI “Raқamli iqtisodiyot” kafedrası o‘qıtuvchısı
E-mail: nurboyevjaloliddin96@gmail.com
Tel: +998902466400

O‘ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARI EKSPORT KO‘RSATKICHIGA TA‘SIR ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI

Annotatsiya. Bu maqolada O‘zbekiston Maxsus iqtisodiy zonaları eksport ko‘rsatkichiga ta‘sir etuvchi omillar regeression tahlili orqali o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: MIZ eksport hajmi, YaIM deflyatori (inflyatsiya), YaIM hajmi, TTXI hajmi.

Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна,
д.э.н., профессор кафедры “Фундаментальная экономика” ТГЭУ
E-mail: ndiliya@yandex.ru
Телефон: +998909817787

Нурбоев Жалолиддин Мамадиевич,
Преподаватель кафедры Цифровой экономики ДТПИ
Электронная почта: nurboyevjaloliddin96@gmail.com
Телефон: +998902466400

РЕГРЕССИОННЫЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ИНДЕКС ЭКСПОРТА ОСОБЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В данной статье, с помощью регрессионного анализа, исследуются факторы, влияющие на индекс экспорта специальных экономических зон Узбекистана.

Ключевые слова: investitsiyalar, kapital migratsiyasi, investitsion jozibadorlik, ishbilarmonlik muhiti, investitsion muhit, biznesni yuritish, iqtisodiyotini rivojlantirish va modernizatsiya qilish

Nasirkhodjaeva Dilafruz Sabitkhanovna,

Ds in economics, professor of the “Fundamental economics” department, TSUE

E-mail: ndiliya@yandex.ru

Phone: +998909817787

Nurboyev Jaloliddin Mamadievich,

Teacher of the Department of Digital Economy of DTPI

E-mail: nurboyevjaloliddin96@gmail.com

Phone: +998902466400

REGRESSION ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE INDEX OF EXPORTS OF SPECIAL ECONOMIC ZONES OF UZBEKISTAN

Abstract. In this article, the factors affecting the export index of the Special Economic Zones of Uzbekistan are studied through regression analysis.

Key words: Export volume of special economic zones, GDP deflator (inflation), GDP volume, GDP volume.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N09>

Kirish. Ilg'or mamlakatlarning tajribasidan ma'lumki, aynan maxsus iqtisodiy zonalar orqali hudud rivoji uchun muhim bo'lgan ichki va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, ishlab chiqarishga zamonaviy ilg'or texnologiyalar va puxta o'ylangan menejment tizimi qo'llanilishini yo'lga qo'yish, hududlarda yangi ish o'rinlarini yaratish, mamlakat eksport salohiyatini oshirish bilan esa davlatga valyuta tushumlari kirib kelishi, tashqi savdoning rivojlanishi, oltin-valyuta zahirasi hajmining ortishi, hududning, qolaversa, butun mamlakatning iqtisodiy o'sishiga erishish, davlat budjeti daromadlarining oshishi hamda milliy iqtisodiyotning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuviga xizmat qilishi kabi bir qator ijobiy natijalarni qayd etganini ko'rishimiz mumkin.

Xuddi shunday maqsadlarni ko'zlagan holda, O'zbekiston Respublikasida ham dastlabki Erkin iqtisodiy zona 2008-yilda Navoiy viloyatida tashkil etildi. Erkin iqtisodiy zonalar to'g'risidagi dastlabki qonun hujjati esa 1996-yilda qabul qilingan bo'lib, bu qonun 2022-yilda qaytadan tahrir qilindi va qator o'zgartirishlar bilan zamonaviy tizimlashtirilgan “Maxsus iqtisodiy zonalar to'g'risida” gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni qabul qilindi. Hozirgi kunda mamlakatimizda tashkil etilgan 21 ta Erkin iqtisodiy zona ushbu qonun asosida o'z faoliyatini olib boradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Jahon bo'ylab asosan rivojlanayotgan davlatlarda, maxsus iqtisodiy zonalar salmog'ining ortib borishi (qariyb 5,383 ta 147 ta davlatda), zamonaviy globallashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanmoqda. Maxsus iqtisodiy zonalar iqtisodiy taraqqiyot darajalari har xil bo'lgan davlatlarda turli maqsadlar yaratiladi va turli nomlarda atalib keladi. Bu atamaga UNCTAD ning World Investment Report 2019 (WIR 2019), ya'ni UNCTAD ning 2019 yilda nashr qilingan investitsiya bo'yicha hisobotida “ma'lum bir chegaralangan hudud bo'lib, davlat bu hududdagi iqtisodiy faoliyatlar amalga oshirilishida moliyaviy va tartibga soluvchi imtiyozlarni taqdim etadi, shuningdek, bu hudud doirasida infratuzilmani ham qo'llab-quvvatlaydi” deya izoh berilgan[2]. Dastlabki maxsus iqtisodiy zonalar erkin iqtisodiy zonalar sifatida tashkil etilganligi sababli, ko'plab izlanuvchilarning ilmiy ishlari va nashrlarida “Erkin iqtisodiy zona” atamasidan foydalanish keng yoyilgan edi.

Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini jahon fanida chuqur va har tomonlama o'rganish XX asrning 70-yillarida boshlandi. Hozirgi zamon ilmiy adabiyotida, ma'muriy hujjatlarda, amaliyotda, erkin iqtisodiy hududlarni bildiruvchi xilma-xil atamalar qo'llashadi: "Erkin iqtisodiy zona", "Texnologik zona", "Erkin bojxona zonasi", "Maxsus iqtisodiy zona", "Erkin tadbirkorlik zonasi", "Erkin eksport zonasi", "Erkin savdo zonasi", "Bojsiz zona", "Qo'shma tadbirkorlik zonasi".

Xalqaro tashkilotlar hisobotlarida va ilmiy nashriyotlarda turli xildagi hududlarning mohiyatini yoritishda "erkin iqtisodiy hudud" terminidan foydalanadilar. Biroq, bu termin uning mohiyatini to'liq ifoda eta olmaydi. U yerda qo'llaniladigan iqtisodiy qoidalar, maxsus ma'muriy qonunlar, shu hududda faoliyat yuritadigan tadbirkorlarni aniq belgilangan huquqiy va xo'jalik rejimlaridan butunlay ozod qilmaydi, balki ularni yengillashtiradi, ma'lum imtiyozlar beradi. Shuning uchun ham EIZni "erkin" emas, maxsus iqtisodiy zona deb atash o'rinli. 1973-yil 18-mayda Kioto (Yaponiya) shahrida qabul qilingan Kioto konvensiyasida erkin iqtisodiy zona tushunchasiga rasman izoh berilgan. "Bojxona jarayonlarini soddalashtirish va uyg'unlashtirish bo'yicha xalqaro konvensiya" qarorlarida yozilishicha, "EIZ bu – ma'lum bir davlat hududidining shunday qismiki, unga olib kirilgan tovarlar bojxona hududidan tashqaridagi tovar sifatida qaralib, u bojxona tekshiruvidan va soliqlaridan ozod etiladi". [3] Bu ta'rifda turli xildagi EIZlarning asosiy xususiyatlari yoritib o'tilgan, lekin bu faqat tovarlarni hududga olib kirish va olib chiqib ketishga nisbatan to'g'ridir.

Umuman olganda, milliy qonunchiligimizda 2019 - yilgacha erkin iqtisodiy zona atamasi ishlatilib kelingan va ularning faoliyatini tartibga soluvchi birinchi qonun 1996 yil 25-aprelda qabul qilingan bo'lib, "Erkin iqtisodiy zonalar to'g'risida" deb nomlangan. Ammo hozirgi kunda bu qonun bekor qilinib, 2019- yil 9-dekabrda yangi "Maxsus iqtisodiy zonalar to'g'risida" gi qonun qabul qilindi. Ushbu Qonunning maqsadi maxsus iqtisodiy zonalarning faoliyat ko'rsatishini va ularni rivojlantirishni tashkil etish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Bunga ko'ra, maxsus iqtisodiy zona — tegishli hududni jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun chet el investitsiyalari va mahalliy investitsiyalarni, yuqori texnologiyalar hamda boshqaruv tajribasini jalb etish maqsadida maxsus ajratilgan, belgilangan chegaralarga va maxsus huquqiy rejimga ega bo'lgan hudud.[4] "Maxsus iqtisodiy zona" atamasining qo'llanilishi esa, albatta, ma'no jihatidan "erkin iqtisodiy zona" dan kengroq hisoblanib, o'z ichiga nafaqat bizga ma'lum bo'lgan "zona" ni balki, yuqori texnologik zonalar, ilmiy zonalar, erkin iqtisodiy zonalar, turistik-rekreatsion zonalar, yashil zona va xavfsiz zonalarni o'z ichiga oladi. MIZlar – bu ma'lum hududda ro'yxatga olingan, ishlab chiqarishni rag'batlantirish maqsadida tashkil etilgan, maxsus imtiyozlarga ega geografik hududlardir. Boshqacha aytganda, MIZlar tadbirkorlik yuritish uchun alohida soliq, bojxona, boshqaruv va fuqarolik-huquqiy imtiyoz va kafolatlarga ega davlat hududining maxsus chegaralangan qismi hisoblanadi. [5]

Muhokama. O'zbekiston maxsus iqtisodiy zonalarida amalga oshirilgan eksport hajmiga makroiqtisodiy omillarning ta'sirini aniqlash maqsadida quyidagicha model yaratamiz:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3$$

Barcha prediktorlarni asoslab chiqamiz.

Y = MIZ eksport hajmi;

x_1 = YaIM deflyatori (inflyatsiya) ;

x_2 = YaIM hajmi;

x_3 = TTXI hajmi;

$\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3$ - modelning baholanuvchi parametrlari.

Masalaning ekonometrik modeli quyidagicha:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \varepsilon$$

ε - tasodifiy xatolik.

Ushbu maqsadni amalga oshirishda R programmasidan foydalanamiz. Ekonometrik model uchun ma'lumotlar berilgan. Ko'rsatkichlar asosidagi dastlabki xulosa quyidagicha ko'rinishda bo'ladi:

Jadval 1.1.

Ko'rsatkichlarning xususiyatlari

SEZ export	inflation	GDP	FDI
Min. :10.00	Min. :0.1000	Min. :8901	Min. : 1.7
1st Qu.:15.25	1st Qu.:0.1450	1st Qu.:12691	1st Qu.:197.8
Median :43.00	Median :0.1850	Median :14335	Median :399.0
Mean :40.33	Mean :0.1981	Mean :13785	Mean :389.1
3rd Qu.:54.25	3rd Qu.:0.2200	3rd Qu.:15396	3rd Qu.:511.2
Max. :81.00	Max. :0.3700	Max. :16119	Max. :832.0

Qayd etish lozimki, dastlabki tahlilda o'zgaruvchlilar o'rtasidagi bog'lanish darajasini aniqlash (korrelyatsion matritsani qurish va o'zgaruvchilar sifatini baholash) muhim ahamiyatga ega. Quyida barcha o'zgaruvchilar ishtirokidagi korrelyatsiya matritsasi berilgan.

Jadval 1.2.

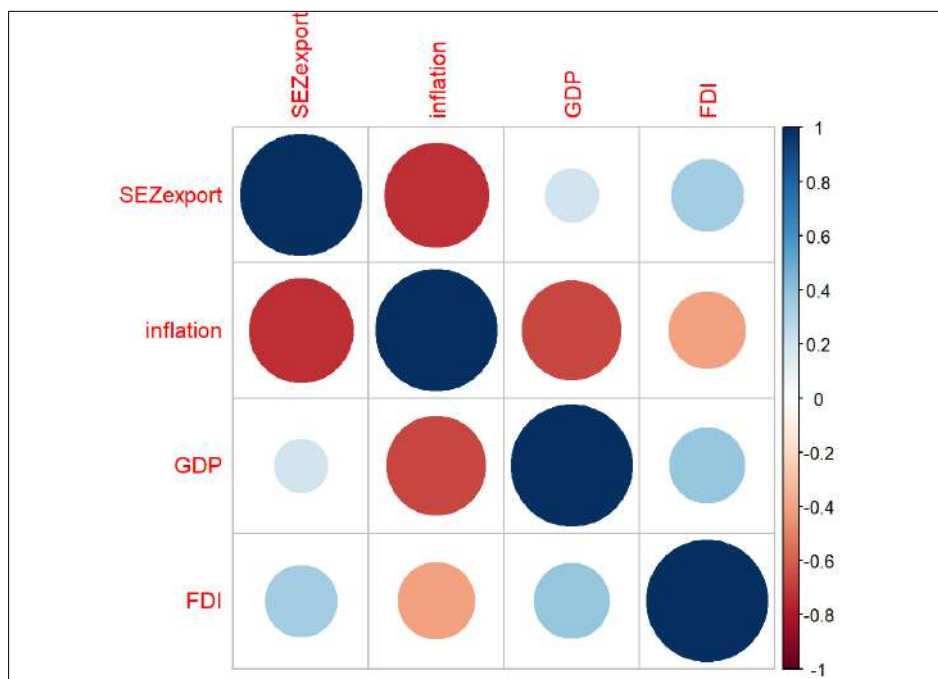
Korrelyatsiya matritsasi

SEZ export	inflation	GDP	FDI	
SEZ export	1.0000000	-0.7392261	0.1974210	0.3487582
inflation	-0.7392261	1.0000000	-0.6658305	-0.4044563
GDP	0.1974210	-0.6658305	1.0000000	0.3850429
FDI	0.3487582	-0.4044563	0.3850429	1.0000000

Natijalar. Korrelyatsion jadvaldan ko'rinish turganidek, inflyatsiya darajasi MIZ eksport hajmi (SEZ export) ga kuchli manfiy bog'lanish (-0,732) ga ega. YaIM (GDP) va TTXI (FDI) ko'rsatkichlari esa MIZ eksport hajmiga sezilarsiz musbat ta'sir ko'rsatgan. Buni Rasm 1.3. dan ham ko'rishimiz mumkin.

Endi SEZ eksport hajmiga ta'sir qiluvchi omillardan quyidagicha model yaratamiz:

$$SEZ_{exports} = b_0 + b_1 * inflation + b_2 * GDP + b_3 * FDI$$

Rasm 1.3.
Korrelyatsiya ko'rsatkichlari

R dagi ko'p o'zgaruvchili model koeffitsientlarini quyidagicha hisoblash mumkin:

Jadval 1.4.

Model koeffitsiyentlari

Lm (formula = SEZexport ~ inflation + GDP + FDI, data = data_sez)

Residuals:

Min 1Q Median 3Q Max
-23.938 -5.931 -4.256 5.952 22.073

Coefficients:

	Estimate	Std. Error	t value	Pr (> t)
(Intercept)	1.776e+02	4.822e+01	3.683	0.00619 **
inflation	-2.994e+02	7.314e+01	-4.094	0.00347 **
GDP	-5.995e-03	2.745e-03	-2.184	0.06047 .
FDI	1.197e-02	1.825e-02	0.656	0.53022

Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 14.73 on 8 degrees of freedom

Multiple R-squared: 0.7177, Adjusted R-squared: 0.6119

F-statistic: 6.781 on 3 and 8 DF, p-value: 0.01374

R-Sq = 71,7%, R-Sq(adj) = 61,19% ga teng bo'lib, bu ko'rsatkich omillarning modelni aniqlab berishdagi ulushini bildiradi. Ko'rinib turganidek, barcha prediktorlar qatnashgan model MIZ eksport hajmini **71.7 %** ga tushuntirib berishi mumkin. Regressiya tenglamasi orqali yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolik juda kam bo'lib, 14.73 ni tashkil etmoqda.

Koeffitsient β_0 barcha o'zgaruvchilar bir birlikka oshirilgan holatida, y ning o'rtacha qiymatini bildiradi va u 177,6 ga teng.

Misol uchun, YaIM (GDP) va to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiya (FDI) hajmi o'zgarmas bo'lganida, inflyatsiya darajasining 1 foizga oshishi MIZ eksport hajmining o'rtacha 299 ming doll. ga kamayishiga olib kelgan.

Agar to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiya (FDI) va inflyatsiya darajasi (inflation) o'zgarmas bo'lib, YaIM 1 mln. AQSH doll.ga oshirilsa, MIZ eksport hajmi 0,006 mln. AQSH doll.ga ko'payishi mumkin.

Agar YaIM (GDP) va inflyatsiya darajasi o'zgarmas bo'lib, FDI 1mln. AQSH doll.ga oshirilsa, SEZ eksport hajmi 0,01 mln. AQSH doll.ga ko'payishi mumkin.

Ammo o'zgaruvchilarning p-valusini ham inobatga olish lozim. P-qiymat - korrelyatsiya koeffitsiyentining ishonchlilik darajasi. (Ishonchilik darajasi kamida 0,95 bo'lishi kerak, ya'ni $p < 0.05$). Ko'rinib turganidek, faqat inflyatsiyaning p-valuesi 0.05 dan kichik bo'lganligi sababli keyingi bosqichga o'ta oladi. Qolgan omillarning korrelyatsion koeffitsiyentlari juda past bo'lganligidan ya'ni YaIM (GDP) va to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiya (FDI) ning MIZ eksport hajmiga ta'sir darajasi yuqori emasligidan keyingi bosqichlarda ushbu o'zgaruvchilarni qo'llash ahamiyatsiz.

Va bizda faqat bir omildan tashkil topgan regression model qoladi: **$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1$** .

2-model koeffitsiyentlari Ilova 11 da berilgan.

Va ushbu model o'zgaruvchilarini F-test va t-testdan o'tkazamiz.

F-test regressiya tahlilidagi asosiy statistiklardan biri hisoblanadi. F-test tanlanma regressiya tenglamasi Y o'zgaruvchi dispersiyasining ko'p qismini tushuntira olmaydi, ya'ni $R^2 = 0$ degan nolinch gipotezani tekshirish uchun ishlatiladi.

Nolinchi va Alternativ gipotezalarni quramiz:

$H_0: \beta_1 \geq 0$ (bog'liqlik yo'q)

$H_1: \beta_1 = 0$ (hech bo'lmaganda bitta prediktor y ga ta'sir qiladi)

α ahamiyatlilik darajasi uchun hal qiluvchi qoida quyidagicha:

- Agar $F \geq F_{\alpha}(k-1, n-k)$ bo'lsa, u holda H_0 rad etiladi va H_1 qabul qilinadi.
- Agar $F < F_{\alpha}(k-1, n-k)$ bo'lsa, u holda H_0 qabul qilinadi.

Masalamizda $\alpha = 0,05$ ahamiyatlilik darajasi uchun F ning kritik qiymatini topamiz. Bu yerda F ning hisoblangan qiymati $F = 12.05$ ekanligini ko'rish mumkin. F ning kritik qiymati esa $F_{\alpha} = p\text{-value} = 0.00601$ ga teng. Ko'rish mumkinki, $F > F_{\alpha}$, va H_0 rad etildi, ya'ni hech bo'lmaganda bitta prediktor y ga ta'sir qiladi.

T-test esa erkli va erksiz o'zgaruvchi o'rtasidagi bog'liqlikni baholab, beta koeffitsiyentning noldan farqli bo'lishini talab qiladi. Va bu model t - testdan ham o'ta oladi chunki $b_1 \neq 0$ va bu o'zgaruvchi qatnashgan model SEZ eksport hajmini 54 % ga yoritib bera oladi.

Modelning ko'rinishi quyidagicha:

$SEZ\ exports = 81.88 - 209.73 * inflation$

Ishonch va bashorat oraliqlari

Confint (model1)

2.5 % 97.5 %

(Intercept) 53.1280 110.62735

Inflation -344.3608 -75.10251

97,5 % lik ishonch bilan β_0 va β_1 uchun oraliq quyidagicha:

β_0 (53.1280 ; 110.62735); β_1 (-344.3608; -75.10251)

predict (model1, data.frame (inflation = 0.05))
1
71.39109

Agar inflyatsiya darajasi 5 % bo'lsa, SEZ eksporti 71 mln. AQSH doll.gacha oshadi.

Xulosa:

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, 2020-2022 yillarning choraklik ma'lumotlar asosida MIZ eksportiga ta'sir ko'rsatgan makroiqtisodiy omillarni ko'rib chiqdik. YaIM (GDP) va TTXI (FDI) y ni asoslab berishida juda kam hissasi bo'lganligi sababli modeldan chiqarib yuborildi. Inflyatsiya darajasi esa MIZ eksporti kuchli salbiy bog'langanligi tufayli, ushbu o'zgaruvchidan iborat modelni qoldiramiz va bu model 54 % gacha MIZ eksportini tushuntirib bera olar ekan. Demak, o'tgan uch yil mobaynida maxsus iqtisodiy zonalaridagi eksport qilingan mahsulotlarda xorijiy kapital sig'imkorligi past darajadali ma'lum bo'ldi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning 16.06.2020 dagi "Xizmatlar sohasini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari" ga bag'ishlangan yig'ilishidan. www.uza.uz.
2. UNCTAD . World Investment Report, 2019 – 128-bet.
3. Зименков Р.И. Свободные экономические зоны. Учебное пособие.- М.: Юнити, 2005. – 7-bet.
4. O'zbekiston Respublikasining " Maxsus iqtisodiy zonalar to'g'risida" gi Qonuni.
5. Hamdamov M., Xudoynazarova N. "Xitoy Xalq Respublikasida maxsus iqtisodiy zonalarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari". Maqola. – "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali, №4, 2015 Manba: François B. "Special economic zones:methodological issues and definition", Maqola. – Transnational Corporations, №2, 2019 – 148-bet.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).